

OLANDA ȘI VOTUL EI ÎMPOTRIVA CONSTITUȚIEI EUROPENE

LUANA MARTIN

În ce măsură politicul face parte din viața fiecărui individ și cât de mult se implică fiecare individ în viața politică? În mod evident, politicul pare să își găsească ecouri în fiecare dintre noi, fie că ni-l asumăm, fie că nu, iar acest lucru într-o așa măsură încât chiar și excluderea lui din viața cuiva ar părea în final o declarație politică. Politicul pare a fi pretutindeni în jurul nostru, iar noi facem incontestabil parte din el.

Este un lucru des afirmat faptul că politicul poate fi cu ușurință aruncat în aleatoriu prin impactul lui cu o anume cultură politică, iar această idee a fost nu de puține ori asociată votului contra Constituției Europene, atât în ceea ce privește cazul francez, cât și cel olandez. Am decis a pune în discuție cazul olandez, având ca mobil impactul pe care acest vot l-a avut, impact amplificat de faptul unei respingeri venite din partea uneia din țările fondatoare ale Uniunii Europene, cazul francez creând un precedent în acest sens, iar cel olandez pecetluind oarecum soarta Constituției Europene. Nu trebuie însă minimalizată nici importanța cazului olandez în sine, poziția adoptată de un stat relativ mic, cu o foarte mare densitate a populației, într-o continuă luptă cu pericolul inundațiilor, un stat cu un produs intern brut comparabil cu cel al Chinei, cu o societate condusă de principii liberale și foarte des cotate ca înregistrând un nivel ridicat de fericire și satisfacție a cetățenilor cu privire la nivelul lor de trai și, nu în ultimul rând, un stat cu un sistem politic multi-partit, în care un singur partid are puține șanse de a câștiga puterea fără a recurge la soluția unui guvern de coaliție.

Analiza refuzului în problema Constituției Europene își propune ridicarea anumitor semne de întrebare cu privire la acest vot negativ, care într-o oarecare măsură ar putea fi considerat mai mult decât o simplă respingere a documentului în sine, el putând exprima anumite opinii care merg dincolo de proiectul de constituție, iar pe de altă parte poate fi considerat un răspuns generator de surprize mai mult sau mai puțin neașteptate. Poate fi așadar subliniată posibilitatea existenței unor altor determinante în luarea acestei decizii, pe de o parte din partea electoratului, iar pe de altă parte din partea puterii politice, instanța care a decretat însăși susținerea acestui referendum.

Prin urmare, în răspunsul cetățenilor olandezi, în atitudinea lor, poate fi citită o oarecare influență a votului francez, care pare a fi declanșat un efect de bulgăre de zăpadă, și poate fi citită o oarecare lipsă de informare cu privire la prevederile

noii Constituții, sau poate un refuz având la bază aspecte identitare cu implicații fie religioase, fie direcționate spre grupurile de imigranți, poate fi citită asumarea unei identități naționale mai presus decât cea europeană, pot fi citite toate aceste elemente care au dus la respingerea constituției, fără a avea însă o legătură directă cu documentul ca atare.

În același timp, luând în considerare aceste idei și exprimarea lor printr-un referendum, cu atât mai mult în cazul Olandei, a cărei lege prevede ca orice act constituțional să fie acceptat sau respins prin vot parlamentar, se poate pune sub semnul întrebării însăși eficiența unei ratificări plebiscitare. Senatul Olandei a aprobat în luna ianuarie a anului 2005¹ propunerea de a supune unui referendum decizia cu privire la adoptarea unei Constituții Europene, votul parlamentar de respingere sau aprobare a constituției urmând a ține seama de opinia cetățenilor olandezi.

Este de necontestat importanța unui vot cu caracter consultativ al europenilor cu privire la soarta Europei, este de necontestat importanța în a lua pulsul Europei la nivel individual, însă nu este oare însăși decizia unei ratificări prin referendum a unui tratat cu privire la Constituția Europeană o mișcare ce aruncă acest tratat constituțional în aleatoriu? Nu implică oare acordarea unui astfel de drept la replică pentru indivizii europeni un prea mare risc de a genera răspunsuri care nu înseamnă în mod necesar a decide cu privire la actul în sine, ci, poate mai mult, a folosi această rară oportunitate pentru a-și exprima, în mod conștient sau inconștient, și alte insatisfacții, temeri sau incertitudini?

Rezultatele Referendumului pentru ratificarea Constituției Europene în Olanda au arătat un procent de 38,4% voturi pentru și 61,6% voturi împotriva². Analizând paleta de argumente care au stat la baza votului, se poate afirma faptul că poziția negativă nu este în mod necesar un vot anticonstituție, ci mai degrabă unul antimajorare a costurilor unei eventuale extinderi a Uniunii, un vot antiglobalizare sau poate unul antiguvernamental.

Fixând ca punct de referință contextul politic și trecutul politic olandez, putem afirma că acest vot împotriva Constituției Europene este strâns legat de cultura politică olandeză și de statutul Olandei de „țară a minorităților”³. Asocierea spațiului olandez cu noțiunea de minoritate pornește de la ipoteza emisă de către Andeweg și Irwin⁴, conform căreia principalul parametru al vieții politice olandeze este fragmentarea.

Încă de la proclamarea Republicii Olandeze, în secolul al XVI-lea, și până la începutul secolului al XIX-lea, polii conflictelor purtate în termeni politici erau pe de o parte membrii unor forme de patriciat urban, iar pe de altă parte, *orangistii*⁵, susținătorii Casei de Orange, aparținând în mare măsură păturilor inferioare ale societății. Contextul acelei perioade, deși marcat de o participare limi-

¹ Conform articolului *Dutch to vote on EU Constitution in June*, din 22 Februarie 2005, sursa: http://www.expatica.com/source/site_article.asp?channel_id=1&story_id=17218.

² Conform datelor furnizate pe pagina informativă a Uniunii Europene, europa.eu.int.

³ Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *Dutch Government and Politics*, Palgrave Macmillan, 1993, p. 23.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 55.

tată la viața politică și de conflictele în termeni religioși, ambele active încă în memoria cetățenilor, a fost catalogat ca fiind un climat politic relativ deschis⁶. În acest cadru, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, liberalii au început să domine scena politică și anumite aspecte ale vieții sociale, începând cu anul 1848, momentul venirii la putere a lui Johan Rudolf Thorbecke și al promulgării unei noi constituții pentru statul olandez. La sfârșitul secolului al XIX-lea, liberalismul olandez a fost divizat într-o partidă urmând linia unui liberalism conservator și un curent al liberalismului radical, puterea lui politică a început să pălească, iar din anul 1918 Olanda nu a mai deținut un guvern liberal, ci a avut reprezentanți ai liniei liberale ca parte a unui guvern de coaliție.

Predominanța partidei liberale a fost însă contrabalansată în timp de mișcări ale unor grupuri care s-au simțit dezavantajate, grupuri care au simțit nevoia să își apere interesele. Un exemplu în acest sens îl pot constitui credincioșii de rit catolic, cărora le erau impuse restricții în practicarea serviciului religios în perioada Republicii Olandeze, chiar mai mult, cele două provincii predominant catolice, Brabant și Limburg, „păreau a avea statutul unor regiuni cucerite”⁷. Deși treptat acest statut discriminator al guvernării și al prevederilor legale a fost substanțial diminuat, catolicii au avut o atitudine reținută cu privire la reprezentarea liberă a propriilor interese, astfel încât numai în anul 1926 a fost creat Partidul Catolic (KVP⁸).

Dorința susținerii propriilor interese pe scena politică s-a manifestat și în rândurile credincioșilor protestanți. Astfel, ulterior scindării grupului protestant, calviniștii (*Gereformeerde*) au fost în mare măsură susținătorii Partidului Anti-Revoluționar (ARP⁹), în timp ce adepții Bisericii Reformate Olandeze se identificau în mare parte cu ideile promovate de CHU¹⁰ (Uniunea Istorică a Creștinilor).

Ponderea liberală a fost contrabalansată nu numai de grupurile religioase, ci și de mișcarea clasei muncitoare și reprezentanții acesteia pe plan politic. Grupul Social Democrat este însă considerat a fi pătruns pe scena politică cu un oarecare decalaj, ca efect al unei industrializări relativ târzii a Olandei, înainte de sfârșitul secolului neexistând o bază economică pentru o mișcare a clasei muncitoare¹¹. Mobilizarea politică sub semnul apartenenței religioase a lăsat ca adepți ai social democraților¹² numai un grup laic al clasei muncitoare, categorie departe de a constitui o majoritate.

Astfel prezentându-se datele cu privire la sfera politică olandeză, se poate înainta ipoteza unei duble segregări a planului politic, existând pe de o parte o fragmentare în termeni religioși, iar pe de altă parte una în termeni sociali, acest

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

⁸ KVP (Katholieke Volkspartij) va fi mai târziu inclus în partidul Creștin Democrat, CDA (Christen-Democratisch Appèl).

⁹ ARP (Anti-Revolutionaire Partij) va fi mai târziu inclus în partidul Creștin Democrat, CDA (Christen-Democratisch Appèl).

¹⁰ CHU (Christelijk-Historische Unie) va fi mai târziu inclus în partidul Creștin Democrat, CDA (Christen-Democratisch Appèl).

¹¹ Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *Dutch Government and Politics*, Palgrave Mac-millan, 1993, p. 24.

¹² PvdA (Partij van de Arbeid).

fapt dând politiciii olandeze o dublă dimensionare ideologică. Într-un astfel de sistem politic, în care ca efect al pluralității nici un partid nu poate prelua singur puterea, cea mai bună alternativă pare a fi coaliția guvernamentală. Sistemul coalițiilor are în vedere în mare măsură partide apropiate în plan ideologic, ceea ce ridică în cazul olandez un semn de întrebare cu privire la dimensiunea în care se gândește această apropiere. La nivel socio-economic, o coaliție între creștin-democrați și un partid de orientare fie liberală, fie social-democrată pare o posibilitate plauzibilă. În ceea ce privește însă problemele de natură etică, un partid secular, în orice tip de coaliție s-ar afla, are tendința să împărtășească ideile partidului secular al opoziției. De asemenea, considerând ipoteza unei coaliții în termeni religioși, pare mai admisibilă posibilitatea unei colaborări între liberali și social-democrați, partide care în context socio-economic sunt mai puțin compatibile.

Sistemul coalițiilor este însă cea mai bună rezolvare a problemei fragmentării politice olandeze. Una din cele mai importante critici aduse acestui sistem de coaliții este însă deficitul în ceea ce privește legitimitatea democratică, desemnarea guvernului conducându-se după deviza „alegătorii propun, iar politicienii dispun”¹³. Impactul pe care electoratul îl are asupra procesului de desemnare a guvernului este atât de pal, încât uneori a fost în totalitate ignorat chiar și rolul consultativ al indivizilor. În anul 1963, în urma alegerilor, a fost desemnat un cabinet având în compoziția sa trei partide cu o orientare creștin-democrată (KVP, ARP și CHU) și liberalul VVD. Această soluție dovedindu-se neviabilă, după doi ani va fi desemnată o nouă coaliție KVP, ARP și PvdA, care nu a rezistat decât un an, fiind instituit în scurt timp un cabinet provizoriu al partidelor KVP și ARP care să funcționeze până la noile alegeri.

Cu toate acestea, deși procesul electoral în sine pare a avea o pondere mică în cadrul desemnării guvernului, este de remarcat faptul că, într-o mare măsură, acest deficit este echilibrat oarecum de un nivel ridicat al încrederii în deciziile clasei politice. Un exemplu în acest sens îl poate constitui cazul referitor la politica decolonizării. Studiile statistice au evidențiat faptul că numai un procent mic din populația olandeză s-a declarat în favoarea independenței Indoneziei, însă în același timp, când Parlamentul a votat cu o majoritate de două treimi din membri în favoarea decolonizării, populația nu a protestat în nici un fel. Lijphart¹⁴ constată însă o scădere a acestei atitudini de acceptare pasivă. Și totuși, sondajele efectuate de către *Eurobarometer* au evidențiat faptul că Olanda este țara cu cel mai mare nivel al satisfacției cetățenilor în ceea ce privește starea democrației și a politiciii la nivel național, înregistrând un procent de peste 70% dintre cetățeni care se declară *foarte satisfăcuți* sau *destul de satisfăcuți*. Conectând această ipoteză cu rezultatele referendumului pentru Constituția Europeană, și în acest caz nivelul de satisfacție în ceea ce privește rezultatul este ridicat, atingând un procent de 67%¹⁵. Mai semnificativ însă decât acest procent pare a fi faptul că

¹³ „Voters propose, politicians dispose”, Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *op. cit.*, p.116.

¹⁴ Lijphart, 1975, citat de către Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *op. cit.*, p. 238.

¹⁵ 67% dintre olandezii care au participat sau nu la vot se consideră satisfăcuți de respingerea proiectului de constituție, iar dintre aceștia, un procent de 31% s-au declarat foarte satisfăcuți, și 36% destul de satisfăcuți, date conform unui studiu efectuat în urma referendumului din 1 iunie 2005, studiu condus de către *Eurobarometer* sub tutela Comisiei Europene, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl172_en.pdf.

25% dintre cei care au votat în favoarea constituției se declară acum satisfăcuți de rezultate, în același nivel de satisfacție încadrându-se și 68% dintre cei care nu au participat la vot.

Punerea în discuție a ponderii relativ mici a opiniei electoratului în procesul decizional a avut ca mobil ridicarea unui semn de întrebare cu privire la posibilitatea ca acest lucru să poată genera la un moment dat o nevoie a indivizilor de *a spune* și de *a fi auziți*, context în care un referendum pare o bună ocazie pentru a ridica o voce. Un procent semnificativ (14%) al votanților în cazul referendumului pentru Constituția Europeană și-au declarat votul negativ ca fiind de fapt un vot împotriva partidelor de guvernământ sau împotriva altor partide, un vot de nemulțumire. A-și exprima opinia referitoare la unele probleme ale politicii sau economiei domestice printr-un vot care nu are în mod necesar legătură cu aceste aspecte nu este nicidecum o bizarerie a culturii politice olandeze, fiind chiar un fenomen relativ frecvent ce se manifestă în alte cazuri, cu mult mai pregnant decât în exemplul olandez. Referendumul francez oferă un bun exemplu în acest sens. Mai interesantă însă în cazul Olandei în acest context este nu opinia exprimată, ci decizia guvernului de a permite indivizilor exprimarea unei opinii. Olanda este una dintre țările care au recurs la referendum, fără ca acest lucru să fie o uzanță în procesul decizional olandez (este primul referendum organizat în Olanda după instituirea democrației parlamentare în anul 1848¹⁶) și, mai mult, fără ca acest vot plebiscitar să aibă baze legale pentru a trece dincolo de un rol consultativ, decizia finală aparține tot Parlamentului.

Liderii politici olandezi și cele două mari partide la guvernare, CDA și VVD, s-au declarat împotriva procedurii de ratificare prin intermediul unui vot plebiscitar, în timp ce partidele în opoziție, PDA, Verzii și Partidele Sociale, au susținut ratificarea prin referendum. Tendința de a respinge ideea ratificării prin consultarea votului cetățenilor a avut la bază tocmai teama de a nu oferi publicului un mijloc de a-și manifesta nemulțumiri legate de politica internă sau de probleme sociale. Cu toate acestea, decizia finală a fost aceea de a adopta poziția rezultată în urma unui referendum, în măsura în care rata participării la vot va depăși un procent de 30%.

Revenind la argumentul inițial, cel al fragmentării ce caracterizează sfera politicii olandeze, el trebuie pus în legătură cu o relativ profundă segmentare a societății olandeze a primei jumătăți de secol XX în raport cu diferite instituții și în acord cu o anume viziune asupra vieții și un model politic asociat acestei perspective. Această segregare la nivelul societății a fost asociată ideii delimitării unor piloni (*zuilen*¹⁷) de bază conform cărora va fi organizată viața fiecărui individ, denumind acest proces ca un fenomen de *pilonizare* (*verzuiling*)¹⁸.

Acest fenomen al *pilonizării* este îndeaproape conectat în general cu perspectiva existenței unei triple dimensionări a vieții sociale în trei *piloni* — o dimensiune dată de catolicism, una de către protestantism, iar a treia de către mișcarea

¹⁶ www.europeannocampaign.com/318.html.

¹⁷ Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *op. cit.*, p. 29.

¹⁸ Andries van den Brock, *Politics and Generations, Cohort Replacement and Generation Formation in Political Culture in the Netherlands*, Tilburg University Press, 1996, *op. cit.*, p. 71.

social-democrată. Fenomenul *pilonizării* implică așadar dezvoltarea fiecăreia dintre aceste trei dimensiuni și acapararea sub tutela acestor trei *subculturi*¹⁹ a cât mai multor sectoare ale vieții sociale cum ar fi educația, sănătatea, mijloacele de informare în masă. Pilonul catolic a înregistrat dezvoltarea cea mai mare, cuprinzând cele mai multe sectoare ale vieții indivizilor, școli catolice, spitale catolice, syndicate reprezentând interesele catolicilor, până la, deși pare o exagerare, „Organizația Catolică a Iubitorilor de Păsări”²⁰. Pilonul protestant nu a avut o atât de pregnantă coeziune, suferind o fragmentare internă, un efect natural al fragmentării protestantismului în sine. Pilonul social-democrat a fost unul cu mult mai puțin extins decât cele confesionale, domeniul său de acțiune neincluând sectorul educației sau cel al sănătății. Demografia acestui pilon social-democrat a înregistrat o preponderență în zonele urbane și o oarecare omogenitate din punct de vedere al clasei sociale în rândurile adeptilor, aceștia fiind cu preponderență muncitori, *blue collars*. După cel de-al doilea război mondial, social-democrații au demarat un proces invers *pilonizării*, din dorința de a sparge limitele aceluia *status-quo*.

Nu în puține rânduri a fost pusă în discuție evidențierea a patru piloni, unul catolic, unul protestant, unul social-democrat și unul liberal. Deși reprezentat printr-un ziar propriu și alte mijloace de comunicare în masă promovând o linie liberală, și într-o mai mică măsură de către organizații sindicale, liberalismul a fost mai mult asociat ideii unei alternative la mișcarea de *pilonizare*, decât unui pilon în sine.

A fost formulată o ipoteză potrivit căreia segmentarea societății corespunzător celor trei piloni este o etapă în procesul de modernizare²¹. Această viziune are la bază ideea unei crescânde autonomii a unor domenii ca economia, politica, educația, sănătatea, cercetarea, și încercarea de reintegrare a acestor domenii din ce în ce mai autonome în tiparele unei anume ideologii.

Astfel tendințele centrifuge ale modernizării spre o fragmentare din punct de vedere funcțional au fost contrabalansate de integrarea unor sectoare funcțional diferite în cadrele aceluiași pilon, generând o *integrare segmentată*²² în cele trei dimensiuni, cea catolică, cea protestantă și cea social-democrată. Însă cu un nivel atât de ridicat al fragmentării societății, am putea fi îndreptățiți să adoptăm poziția lui Robert A. Dahl, care spunea că „teoretic, această țară nu poate exista”²³. Forța de coagulare în cadrul acestei societăți segmentate au constituit-o elitele care, în ciuda antagonismelor între perspectivele celor trei piloni, au condus o politică de cooperare și consens, și nu una bazată pe coerciție, o politică nu a câștigului necondiționat, ci a atingerii celui mai bun compromis. La baza acestei politici de cooperare stau aparent șapte principii, cel al importanței acordate politicului, cel al acordului pentru dezacord, cel al diplomației *summit*-ului, al proporționalității, al depolitizării problemelor, al discreției și cel al dreptului

¹⁹ Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *op. cit.*, p. 29.

²⁰ Andries van den Brock, *op. cit.*, p. 72.

²¹ *Ibidem*, p. 76.

²² *Ibidem*.

²³ Apud Andeweg, B. Rudy și Irwin, A. Galen, *op. cit.*, p. 33.

guvernului la guvernare, toate reducându-se la ideea evitării cu orice preț a deciziilor *da/nu*. Prin urmare, acest sistem a funcționat datorită unei contrabalansări la nivelul elitelor a eterogenității la nivelul maselor. Deși este paradoxal, modernizarea ca factor generator al acestei segregări a societății este tot ea aceea care explică și fenomenul invers *pilonizării*, *depilonizarea*, prin erodarea în timp a acestei segmentări ca efect al creșterii mobilității geografice, sociale, ca efect al creșterii nivelului interacțiunii sociale și a nivelului de educație, ca efect al erodării puterii normative a pilonilor asupra indivizilor și a coeziunii în cadrul fiecărui pilon.

Punerea în discuție a acestei etape în evoluția societății olandeze are ca scop creionarea unui anume tipar în ceea ce privește manifestarea politică, formarea unor atitudini la nivel individual. Astfel, în contextul unei dezvoltări a societății în limitele a trei piloni, participarea la viața politică se suprapunea în mare măsură acestor piloni. Așadar, Partidul Catolicilor (KVP) era susținut în majoritate de către catolici, Partidul Anti-Revoluționar (ARP) în mare măsură de către calviști, iar Uniunea Istorică a Creștinilor (CHU) de către adepți ai Bisericii Reformate. Acești adepți ai Bisericii Reformate au constituit totuși și un mare procent al susținătorilor partidelor seculare, PvdA și VVD, procent cu mult mai mic în cazul catolicilor și aproape nul în cazul calviștilor.

Cel mai important aspect al culturii politice olandeze în perioada *pilonizării* l-a constituit loialitatea față de partidele politice reprezentând un anume pilon. În acest sens studiile au arătat o oarecare stabilitate manifestată la nivel individual în ceea ce privește preferințele politice. Aderarea la un partid politic era în cea mai mare măsură determinată de apartenența religioasă, credința condiționând de cele mai multe ori ralierea la un anumit partid politic. În ceea ce privește partidele seculare, bazinul lor electoral era segmentat pe criterii de clasă socială. Prin urmare, în afara unui vot acordat în baza identificării cu o ideologie religioasă sau cu o anume clasă socială, cultura politică olandeză a acestei perioade a fost caracterizată ca fiind una a implicării scăzute în viața politică, una a apatiei și a conformismului²⁴.

Fenomenul invers *pilonizării* a generat o revoluție tocmai în ceea ce privește cele două elemente ce caracterizau atitudinea politică, loialitatea și indiferența, destabilizând oarecum preferințele electoratului și provocând activismul politic în rândurile olandezilor. Fiecare pilon constituia o sursă de identificare a indivizilor în plan ideologic sau social. Odată cu *depilonizarea* au dispărut aceste generatoare de identități sau de atitudini politice, cultura politică fiind marcată de individualism, înțeles ca o creștere treptată a autonomiei indivizilor în dezvoltarea propriilor valori și norme, din ce în ce mai independente de matricea ideologică a catolicismului, a protestantismului sau a social-democrației. Perioada *depilonizării* a fost asociată de asemenea unei creșteri considerabile a numărului partidelor politice, majoritatea partidelor noi fiind formate prin desprinderea de vechile partide ale pilonilor. Un semnificativ efect al *depilonizării* a fost acela al

²⁴ În mod asemănător a fost descrisă și situația Belgiei în perioada *pilonizării*, cultura ei politică fiind una a *cetățeanului absent*.

fragmentării stângii politice prin desprinderea inițială a Partidului Socialist Pacifist (PSP), iar mai târziu a partidului liberal de stânga Democrații '66 (D66). Din cadrul KVP s-a desprins o ramură de stânga, Partidul Radical (PPR), iar din cadrul PvdA, o ramură cu orientare de dreapta, DS70 (Socialiștii '70). Mai mult decât această fragmentare în plan politic, procesul de „volatilizare“ a pilonilor se consideră a fi mers foarte departe și în erodarea identităților politice colective, atât de departe încât a determinat o fărâmițare a culturii politice olandeze într-o atât de mare măsură încât lipsa unor elemente specifice în cultura politică olandeză este considerată ca fiind un element specific ei.

Un studiu efectuat cu privire la mobilizarea electoratului²⁵ arată o evoluție de la o influență moderată asupra electoratului în cazul majorității partidelor la putere, până la un nivel foarte ridicat al atașamentului față de o anumită ideologie, manifestată cu precădere în cazul partidelor aflate la extrema axei politice. Nivelul remarcabil al mobilizării în cazul acestor partide poate fi asociat și păstrării unor rădăcini ale subculturilor generate fie de ramura confesională, fie de cea social-democrată în perioada *pilonizării*, oferind și astăzi o reflexie a sistemului politic dinaintea anilor '60.

Aplicând aceste ipoteze referendumului pentru ratificarea Constituției Europene, este necesară schițarea poziționării actorilor politici în cele două tabere pro și contra, plasând pe de o parte partidele majoritare CDA, VVD și D66, aceleași care au votat împotriva adoptării referendumului ca formă de ratificare, susținute de asemenea de majoritatea partidelor mari, cât și o mare parte a organizațiilor sindicale, organizații comerciale și majoritatea ziarelor olandeze²⁶. Partidul populist de extremă dreaptă (LPF), alături de Partidul Socialist, SGP și Uniunea Creștină, au fost acerbi militanți împotriva Tratatului de Constituție, în baza unei campanii antimusulmane orientate împotriva aderării Turciei la Uniunea Europeană, argument căruia susținătorii Constituției i-au răspuns prin ideea favorizării unei alinieri a statelor europene la politicile de imigrare și azil politic deja existente în Olanda. De asemenea, campania oficială împotriva Constituției a accentuat ideea unei erodări a suveranității naționale, Jan Marijnissen afirmând că acest tratat ar putea aduce Olanda în poziția unei „provincii lipsite de putere“. Un alt militant al campaniei „NU Constituției“, Geert Wilders, conjugând o poziție naționalistă cu o demagogie antiislamică, afirma: „Elitele politice susțin integrarea Turciei în Uniunea Europeană, o țară islamică având milioane de locuitori și implicit o influență majoră asupra unui astfel de organism federal. Turcia va avea mai multă influență asupra legislației olandeze decât Olanda însăși“²⁷.

Oricare ar fi fost motivațiile, și indiferent dacă fiecare argument al unei tabere și-a găsit un contra-argument în tabăra adversă, linia urmărită de prezentul raționament este aceea a mobilizării într-o mai mare măsură a susținătorilor

²⁵ *Ibidem*, p. 82.

²⁶ Conform articolului *The European Constitution and its Ratification Crisis*, ed Nina Eschke, Thomas Malick, Zentrum für Europäische Integrationsforschung–Center for European Integration Studies, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn.

²⁷ Conform articolelor publicate de agenția olandeză de presă Nisnews, <http://www.nisnews.nl/>.

campaniei împotriva Constituției, poate și ca efect al unei aderențe mai pronunțate a electoratului la ideile promovate de partidele susținătoare ale refuzului, în genere partide cu o orientare radicală. Astfel, o influență politică puternică în plan ideologic a partidelor de extremă, însă slabă ca dimensiune a bazinului electoral, a fost dublată de un atașament moderat și de o oarecare nemulțumire față de partidele de guvernământ.

Putem așadar afirma că este de necontestat influența majoră pe care trecutul politic și cultura politică olandeză au avut-o asupra votului pentru adoptarea unei Constituții Europene, era însă oare această influență de neprevăzut? Este oare posibil ca acesta să fie un exemplu familiar politicii olandeze de a decide prin indecizie, de a soluționa prin nesoluționare? Este oare posibil ca supunerea Constituției Europene unui vot plebiscitar, cu riscul de a arunca decizia în aleatoriu, să fie un gest intenționat, un risc asumat? Acest risc asumat al unui refuz fără îndoială anticipat a fost în genere atribuit unei tentative de a recurge la așa-zisul Plan D (democrație, dialog și dezbatere), ale cărui obiective în cazul olandez ar fi o conectare mai strânsă a elitelor la dorințele și temerile indivizilor cu privire la viitorul Europei, a pune în lumină perspectiva publicului în ceea ce privește ariile în care Uniunea Europeană ar trebui să acționeze mai pregnant sau mai puțin pregnant.